

2.2. Методичні рекомендації щодо навчання в 2022/2023 навчальному році інтегрованого курсу «Я досліджую світ» 1-4 класи в контексті змін у типовій освітній програмі

Н. М. Бібік,

головний науковий співробітник

відділу початкової освіти ім. О.Я.

Савченко Інституту педагогіки НАПН України,

доктор педагогічних наук, професор,

Т. С. Павлова,

науковий співробітник

відділу початкової освіти ім. О.Я. Савченко

Інституту педагогіки НАПН України

У 2022/2023 р.р. молодші школярі навчатимуться за підручниками, уже апробованими в попередні роки. У сучасному варіанті навчально-методичного супроводу – в державних стандартах початкової освіти, відповідних програмах і підручниках відбулось упорядкування і раціональний розподіл тижневого навантаження, предметна узгодженість по горизонталі у межах одного класу і по вертикалі – між освітніми ланками з опорою на досягнення дошкільного періоду; приведення у відповідність цілей освіти з вимогами до оцінювання результатів; узгодження вимірювальних методик з реальними можливостями учнів у співвіднесенні з часом, який виділяється на вивчення відповідного змісту. Однак, виклики сьогодення диктують необхідність внесення корективів у ці нормативні документи. Зазначимо, що учитель, керуючись Законом України про загальну середню освіту (стаття 11), може розробляти авторські освітні програми.

Тому актуальним в цій ситуації будуть пропозиції щодо змін до типових освітніх і навчальних програм для 1-2 і 3-4 класів закладів загальної середньої освіти, що зумовлені оголошенням воєнного стану в Україні. Такий проєкт змін до програми НУШ-1 з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (за посиланням <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>) запропоновано у такому варіанті:

- уточнено наповнення змістових ліній питаннями здорової і безпечної поведінки учнів в умовах цивільного захисту;
- доповнено актуальною тематикою щодо навичок взаємодопомоги людей в кризових ситуаціях; застосування інформації про безпеку в різних життєвих ситуаціях;
- конкретизовано завдання формування здорової і безпечної поведінки учнів в кризових умовах, а саме: уміння розпізнавати ситуації, які становлять загрозу для власного життя і здоров'я та життя і здоров'я інших;
- розширено практичний блок застосування норм і правил безпечної поведінки, зокрема: під час оголошення/відбою повітряної тривоги; способи повідомлення про виявлені підозрілі предмети; адекватне реагування на

застережувальні написи; застосування навичок гігієни в умовах карантинних обмежень;

- деталізовано інформацію про зв'язки між людьми в суспільстві; до кого звертатись в небезпечних ситуаціях;
- обґрунтовано безпекові характеристики змісту щодо моделей поведінки в довкіллі; участі у справах громади, спрямованих на цивільний захист населення;
- узгоджено і доповнено практичними завданнями щодо застосування інформації в реальному житті;
- доповнено актуальною тематикою соціального характеру (участь у благодійних заходах, взаємодія людей і країн в кризових ситуаціях).

Конкретизуємо сутність змін у порівняльній таблиці чинного змісту і запропонованого для змін:

Чинний зміст програми	Запропонований варіант зміни	Обґрунтування
<p>С. 37-38 Пояснювальна записка Метою навчальної програми «Я досліджую світ» є особистісний розвиток молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики, способи дослідницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні задачі.</p>	<p>Метою навчальної програми «Я досліджую світ» є особистісний розвиток молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, безпеку життєдіяльності, ціннісні орієнтації в різних сферах соціальної практики, способи дослідницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні задачі.</p>	<p>У меті зазначено безпекові аспекти</p>
<p>С. 38 Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: - створення умов для самовираження учнів у різних видах діяльності, становлення екологічно грамотної та соціально адаптованої особистості.</p>	<p>Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: - створення умов для самовираження учнів у різних видах діяльності, становлення екологічно грамотної та соціально адаптованої особистості; - формування моделей здорової і безпечної поведінки; - уміння розпізнавати ситуації, які становлять загрозу для власного життя і здоров'я та життя і здоров'я інших; аналізувати та</p>	<p>Конкретизовано завдання реалізації мети з погляду безпекових характеристик</p>

	<i>оцінювати фактори ризикованої поведінки в докільля, роз'яснювати можливі наслідки недотримання правил безпечного поводження в кризових умовах сьогодення.</i>	
С. 38 Тематичну основу курсу складають змістові лінії, які визначені Державним стандартом початкової освіти і охоплюють складники названих вище галузей в їх інтегрованій суті, а саме: «Людина» (пізнання себе, своїх можливостей; здорова і безпечна поведінка);	Тематичну основу курсу складають змістові лінії, які визначені Державним стандартом початкової освіти і охоплюють складники названих вище галузей в їх інтегрованій суті, а саме: «Людина» (пізнання себе, своїх можливостей; здорова і безпечна поведінка в умовах цивільного захисту);	Уточнено наповнення змістових ліній питаннями здорової і безпечної поведінки учнів в умовах цивільного захисту; доповнено актуальною тематикою щодо навичок взаємодопомоги людей в кризових ситуаціях; застосування інформації про безпеку в різних життєвих ситуаціях
«Людина серед людей» (стандарти поведінки в сім'ї, в суспільстві; моральні норми; навички співжиття і співпраці);	«Людина серед людей» (стандарти поведінки в сім'ї, в суспільстві; моральні норми; навички співжиття і співпраці; волонтерська діяльність як спосіб вияву безкорисливої допомоги іншим);	
«Людина в суспільстві» (громадянські права та обов'язки як члена суспільства. Пізнання свого краю, історії, символів держави. Внесок українців у світові досягнення);	«Людина в суспільстві» (громадянські права та обов'язки як члена суспільства. Оцінювання загроз для себе і інших. Пізнання свого краю, історії, символів держави. Внесок українців у світові досягнення);	
«Людина і світ» (толерантне ставлення до різноманітності світу людей, культур, звичаїв);	«Людина і світ» (толерантне ставлення до різноманітності світу людей, культур, звичаїв; участь у добродійній діяльності на користь інших; взаємодопомога і підтримка народів у кризових ситуаціях)	
1-й клас		
С. 39 Очікувані результати навчання здобувачів освіти. Людина описує можливі ризики для	описує можливі ризики для життя і здоров'я вдома, у школі, на вулиці; вибирає безпечні місця для гри, прогулянки, вигулу тварин тощо;	Доповнено практичним застосуванням моделей безпечної поведінки в дома,

життя і здоров'я вдома, у школі, на вулиці		у школі, в довкіллі
<p>С. 39 Зміст навчання. Людина Людина – частина природи і суспільства. Пізнання себе, своїх можливостей; місце проживання, безпечна поведінка вдома і на вулиці.</p>	<p>Людина – частина природи і суспільства. Пізнання себе, своїх можливостей; місце проживання, безпечна поведінка вдома і на вулиці. <i>Розпізнавання застережних знаків, сигналів (типу «Прохід заборонено», «Повітряна тривога», «Обережно: міни» тощо; поведінка під час виявлення незнайомих предметів.</i></p>	
<p>С. 40 Очікувані результати навчання здобувачів освіти. Людина серед людей Сім'я, школа. Поведінка в сім'ї, школі, громадських місцях. Моральні норми. Навички співжиття і співпраці Стандарти поведінки в суспільстві. Поведінка в громадських місцях (транспорті, на вулиці, в храмі, в театрі, в бібліотеці). Моральні якості (доброзичливість, правдомовність, щирість, подільчивість). Спостереження в довкіллі. Організація досліджень. Розв'язання ситуацій морального вибору.</p>	<p>Сім'я, школа. Поведінка в сім'ї, школі, громадських місцях. Моральні норми. Навички співжиття і співпраці; <i>участь у благодійних заходах школи, громади.</i> Стандарти поведінки в суспільстві. Поведінка в громадських місцях (транспорті, на вулиці, в храмі, в театрі, в бібліотеці). Моральні якості (доброзичливість, правдомовність, щирість, подільчивість). Спостереження в довкіллі. Організація досліджень. Розв'язання ситуацій морального вибору.</p>	<p>Уточнено зміст щодо навичок співжиття і співпраці участю в благодійних заходах</p>
<p>С. 40 Очікувані результати навчання здобувачів освіти. Людина серед людей виявляє зв'язки між людьми в суспільстві (хто про кого дбає, значення праці людей для добробуту країни</p>	<p>виявляє зв'язки між людьми в суспільстві (хто про кого дбає; <i>хто кого захищає, до кого звертатися в небезпечних ситуаціях;</i> значення праці людей для добробуту країни;</p>	<p>Конкретизовано інформацію про зв'язки між людьми в суспільстві; до кого звертатись в небезпечних ситуаціях; брати участь у справах громади, спрямованих на цивільний захист</p>
<p>С. 40 Очікувані результати навчання здобувачів освіти. Людина серед людей орієнтується у найближчому просторі</p>	<p>орієнтується у найближчому просторі; <i>визначає небезпечні ситуації, об'єкти і людей, які можуть становити загрозу</i></p>	
<p>С. 40 Очікувані результати навчання здобувачів освіти. Людина серед людей</p>	<p>долучається до корисних справ громади, <i>спрямованих на цивільний захист</i></p>	

долучається до корисних справ громади		
С. 41 Очікувані результати навчання здобувачів освіти. Людина і природа дотримується правил поведінки в природі, та пояснює їх іншим	дотримується правил поведінки в природі, <i>усвідомлює можливу небезпеку від незнайомих об'єктів, пояснює іншим як діяти в небезпечній ситуації, до кого звертатися за допомогою;</i>	Розширено безпекові характеристики змісту щодо поведінки в природі
С. 41 Зміст навчання. Людина і природа Винаходи людства та їх вплив на життєдіяльність людини. Охорона і збереження природи.	Винаходи людства та їх вплив на життєдіяльність людини. Охорона і збереження природи. <i>Правила поведінки в ситуаціях загрози для життя.</i>	
2-й клас		
С. 41 Очікувані результати навчання здобувачів освіти. Людина розпізнає та описує небезпеку вдома або в школі	розпізнає та описує небезпеку вдома, в школі, <i>в довкіллі</i>	Доповнено ситуаціями поведінки в довкіллі
С. 41 Зміст навчання. Людина серед людей Стандарти поведінки в суспільстві. Моральні норми. Навички співжиття і співпраці.	Стандарти поведінки в суспільстві. Моральні норми. Навички співжиття і співпраці. <i>Участь у благодійних заходах.</i>	Доповнено актуальною тематикою соціального характеру
С. 42 Очікувані результати навчання здобувачів освіти. Людина в суспільстві розпитує і збирає інформацію про свій край і державу, історичні події, відомих осіб	розпитує і збирає інформацію про свій край і державу, історичні події, відомих осіб, <i>захисників і захисниць Вітчизни</i>	Доповнено актуальною тематикою соціального характеру
С. 42 Очікувані результати навчання здобувачів освіти. Людина і світ на конкретних прикладах доводить важливість взаємозв'язків і взаємодії між країнами	на конкретних прикладах доводить важливість взаємозв'язків і взаємодії між країнами <i>в кризових ситуаціях</i>	Розширено інформацію про взаємодію країн в кризових ситуаціях
С. 42 Зміст навчання. Людина і світ Толерантне ставлення до різноманітності культур, звичаїв. Внесок українців у світові досягнення. Історичні події. Видатні історичні постаті. Розв'язання ситуацій	Толерантне ставлення до різноманітності культур, звичаїв. Внесок українців у світові досягнення. Історичні події. Видатні історичні постаті. Розв'язання ситуацій морального вибору. <i>Приклади допомоги</i>	Доповнено актуальною інформацією, що стосується викликів сьогодення

морального вибору.	<i>постраждалим від воєнних дій.</i>	
3-й клас		
<p>С. 51 Пояснювальна записка Метою навчальної програми «Я досліджую світ» є особистісний розвиток молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики, способи дослідницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні задачі.</p>	<p>Метою навчальної програми «Я досліджую світ» є особистісний розвиток молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, безпеку життєдіяльності, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики, способи дослідницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні задачі.</p>	<p>У меті зазначено безпекові аспекти</p>
<p>С. 51-52 Пояснювальна записка Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: - створення умов для самовираження учнів у різних видах діяльності, становлення екологічно грамотної та соціально адаптованої особистості.</p>	<p>Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: - створення умов для самовираження учнів у різних видах діяльності, становлення екологічно грамотної та соціально адаптованої особистості; - формування моделей здорової і безпечної поведінки; - уміння розпізнавати ситуації, які становлять загрозу для власного життя і здоров'я та життя і здоров'я інших; аналізувати та оцінювати фактори ризикованої поведінки в довкілля, роз'яснювати можливі наслідки недотримання правил безпечного поводження в кризових умовах сьогодення.</p>	<p>Конкретизовано завдання реалізації мети з погляду безпекових характеристик</p>
<p>С. 52 Тематичну основу курсу складають змістові лінії, які визначені Державним стандартом початкової освіти і охоплюють складники названих</p>	<p>Тематичну основу курсу складають змістові лінії, які визначені Державним стандартом початкової освіти і охоплюють складники названих вище галузей в їх інтегрований</p>	<p>Уточнено наповнення змістових ліній питаннями здорової і безпечної</p>

<p>вище галузей в їх інтегрованій суті, а саме: «Людина» (людина – частина природи і суспільства, пізнання себе, своїх можливостей; здорова і безпечна поведінка);</p>	<p>суті, а саме: «Людина» (людина – частина природи і суспільства, пізнання себе, своїх можливостей; здорова і безпечна поведінка в умовах цивільного захисту)</p>	<p>поведінки учнів в умовах цивільного захисту; доповнено актуальною тематикою щодо навичок</p>
<p>«Людина серед людей» (соціальні ролі (школяр, член сім'ї і громади), стандарти поведінки в сім'ї, в школі, в громадських місцях; моральні норми; навички співжиття і співпраці, соціальні зв'язки між людьми у процесі виконання соціальних ролей);</p>	<p>«Людина серед людей» (соціальні ролі (школяр, член сім'ї і громади), стандарти поведінки в сім'ї, в школі, в громадських місцях; моральні норми; навички співжиття і співпраці, соціальні зв'язки між людьми у процесі виконання соціальних ролей; волонтерська діяльність як спосіб вияву безкорисливої допомоги іншим)</p>	<p>взаємодопомоги людей в кризових ситуаціях; застосування інформації про безпеку в різних життєвих ситуаціях</p>
<p>«Людина в суспільстві» (громадянські права та обов'язки як члена суспільства і громадянина України. Пізнання свого краю, історії, символів держави. Внесок українців у світові досягнення);</p>	<p>«Людина в суспільстві» (громадянські права та обов'язки як члена суспільства і громадянина України. Оцінювання загроз для себе і інших. Пізнання свого краю, історії, символів держави. Внесок українців у світові досягнення)</p>	
<p>«Людина і світ» (Земля – спільний дім для всіх людей; толерантне ставлення до різноманітності світу людей, культур, звичаїв; залежність стану довкілля від поведінки всіх людей);</p>	<p>«Людина і світ» (Земля – спільний дім для всіх людей; толерантне ставлення до різноманітності світу людей, культур, звичаїв; залежність стану довкілля від поведінки всіх людей; участь у добродійній діяльності на користь інших; взаємодопомога і підтримка народів у кризових ситуаціях)</p>	
<p>С. 54 Очікувані результати навчання здобувачів освіти. Людина серед людей</p>	<p>пояснює можливі ризики для життя і здоров'я вдома, у школі, на вулиці; вибирає безпечні місця для гри, прогулянки, вигулу тварин тощо;</p>	<p>Доповнено практичним застосуванням моделей безпечної поведінки в дома, у школі, в довкіллі</p>
<p>С. 54. Зміст навчання. Людина серед людей.</p>	<p>Небезпечні ситуації в школі, вдома, на вулиці під час</p>	

<p>Небезпечні ситуації в школі, вдома, на вулиці.</p>	<p>навчання, гри, <i>дозвілля</i>. <i>Розпізнавання і реагування на застережливі знаки, сигнали (типу «Прохід заборонено», «Повітряна тривога», «Обережно: міни» тощо; поведінка під час виявлення незнайомих предметів.</i></p>	
<p>С. 54 Практичний блок (спостереження, дослідження, вправління).• Моделювання способів поведінки чуйного ставлення до старших та інших членів сім'ї. • Моделювання способів вирішення конфліктних ситуацій (з опорою на літературні твори, ситуації реального життя)</p>	<p>Практичний блок (спостереження, дослідження, вправління). • Моделювання способів поведінки у ставленні до старших та інших членів сім'ї. • Моделювання способів вирішення конфліктних ситуацій (ситуації реального життя) <i>Моделювання поведінки під час виявлення вибухонебезпечних предметів; оголошення повітряної тривоги.</i></p>	<p>Узгоджено і доповнено практичними завданнями застосування інформації в реальному житті</p>
<p>С. 55 Практичні роботи • Обговорення правил поведінки, прийнятих у класі, школі, місцевій громаді. • Моделювання (інсценізація) поведінки у громадських місцях (з опорою на літературні твори, ситуації реального життя).</p>	<p><i>Практичний блок (спостереження, дослідження, вправління).</i>• Обговорення правил поведінки, прийнятих у класі, школі, місцевій громаді. • Моделювання (інсценізація) поведінки у громадських місцях(ситуації реального життя).</p>	
<p>С. 55 Очікувані результати навчання здобувачів освіти. Людина в суспільстві виявляє патріотичні почуття, шанобливе ставлення до символів держави традицій і звичаїв твого краю</p>	<p>виявляє патріотичні почуття, шанобливе ставлення до символів держави, <i>захисників і захисниць Вітчизни</i>, традицій і звичаїв <i>свого</i> краю</p>	<p>Приведено у відповідність до викликів сьогодення</p>
<p>С. 55 Практичний блок (спостереження, дослідження, вправління).• Створення альбому, портфолію або облаштування тематичної виставки «Ми – громадяни України» (зображення символів, листівки, світлини). •</p>	<p>Практичний блок (спостереження, дослідження, вправління). • Створення альбому, портфолію або облаштування тематичної виставки «Ми – громадяни України» (зображення символів, листівки, світлини).</p>	<p>Конкретизовано ситуації застосування інформації в життєвому досвіді</p>

<p>Розв'язання прогностичних задач «Що буде, якщо ... » (ситуації правопорушень)</p>	<p>• Розв'язання прогностичних задач «Що буде, якщо ... » (ситуації вибору поведінки в умовах небезпеки: - поведінка під час оголошення/відбою повітряної тривоги; - способи повідомлення про виявлені підозрілі предмети; - адекватне реагування на застережувальні написи)</p>	
<p>С. 55 Зміст навчання. Людина у суспільстві Людина – частина суспільства. Сім'я, дитячий колектив, друзі. Залежність людей один від одного. Взаємодопомога</p>	<p>Людина – частина суспільства. Сім'я, дитячий колектив, друзі. Залежність людей один від одного. Взаємодопомога. Благодійність і волонтерство як вияв взаємодопомоги.</p>	<p>Уточнено зміст щодо навичок співжиття і співпраці участю в благодійних заходах</p>
<p>С. 55 Зміст навчання. Людина і світ. Співробітництво країн у питанні збереження природи, обміну культурою, товарами, безпечного життя, запобігання стихіям.</p>	<p>Співробітництво країн у питанні збереження безпечного життя, природи, обміну культурою, товарами, запобігання стихіям та іншим викликам.</p>	<p>Розширено інформацію про взаємодію країн в кризових ситуаціях</p>
<p>С. 56 Практичний блок (спостереження, дослідження, вправління). Проект «Славетні українці». Накопичення даних про відомих українців із різних сфер життя (мистецтво, спорт, наука) та їх представлення у різних формах (тексти, світлини, розповіді та ін)</p>	<p>Проект «Славетні українці». Накопичення даних про відомих українців із різних сфер життя (захист Вітчизни, порятунок людей в надзвичайних ситуаціях, мистецтво, спорт, наука) та їх представлення у різних формах (тексти, світлини, розповіді та ін.)</p>	<p>Актуалізовано інформацію патріотичного змісту у різних формах презентації</p>
<p>С. 59 Очікувані результати навчання здобувачів освіти. Людина і природа дотримується правил безпечної поведінки у природі (у лісі, на воді тощо); оцінює власну поведінку і поведінку інших людей у природі; розуміє цінність природи для життя людей, залежність якості життя людей від стану навколишнього середовища</p>	<p>дотримується правил безпечної поведінки у природі (у лісі, на воді тощо); оцінює власну поведінку і поведінку інших людей у природі; пояснює наслідки ризикованої поведінки для себе й інших у довкіллі; розуміє цінність природи для життя людей, залежність якості життя людей від стану навколишнього середовища</p>	<p>Розширено безпекові характеристики змісту щодо поведінки в природі</p>

<p>С. 59 Практичний блок(спостереження, дослідження, вправління) Правила безпечної поведінки у природному середовищі (моделювання та аналіз ситуацій перебування у природі).</p>	<p>Правила безпечної поведінки у природному середовищі. <i>Моделювання та аналіз ситуацій перебування у природі, послідовність дій у разі виникнення небезпеки (виявлення вибухонебезпечних предметів, підозрілих осіб).</i></p>	
<p>4-й клас</p>		
<p>С. 59 Зміст навчання. Людина Неповторність кожної людини. Життя людини – найвища цінність. Благодійність як прояв добра і співчуття.</p>	<p>Неповторність кожної людини. Життя людини – найвища цінність. Благодійність як прояв добра, співчуття, <i>взаємодопомоги.</i></p>	<p>Продовжено тематику, яка стосується благодійності, взаємодопомоги між людьми</p>
<p>С.60 Очікувані результати навчання здобувачів освіти. Людина пояснює, від чого залежить безпека вдома, в школі, в довкіллі</p>	<p>пояснює, як уникнути небезпеки вдома, в школі, в довкіллі. <i>Обмін досвідом уникнення небезпеки в реальних ситуаціях.</i></p>	<p>Забезпечено практичне спрямування на основі актуалізації життєвого досвіду учнів</p>
<p>С. 60 Очікувані результати навчання здобувачів освіти. Людина в суспільстві наводить приклади, відповідальності за скоєні правопорушення;</p>	<p>наводить приклади відповідальності за скоєні правопорушення;</p>	
<p>С. 60 Зміст навчання. Людина в суспільстві Моделювання різних соціальних ролей (учень – учитель – директор школи – продавець – екскурсовод – водій – міліціонер)</p>	<p>Моделювання різних соціальних ролей (<i>учень/учениця – учитель/вчителька – лікар/лікарка та ін.</i>)</p>	<p>Відкореговано текст з погляду гендерної відповідності</p>
<p>С. 60 Зміст навчання. Людина в суспільстві Розкриття взаємозв’язків між людьми у процесі виконання соціальних ролей (продавець - покупець, лікар – пацієнт, пішохід – водій)</p>	<p>Розкриття взаємозв’язків між людьми у процесі виконання соціальних ролей</p>	
<p>С. 60 Практичний блок (спостереження, дослідження, вправління) Рольова гра «Супермаркет», «Я пасажир» та інші на вибір</p>	<p>Практичний блок (спостереження, дослідження, вправління) Рольова гра «Супермаркет», «Я пасажир/пасажирка»,</p>	<p>Розширено ситуації застосування</p>

	«Я рятівник/рятівниця» та інші на вибір	
С. 61 Зміст навчання. Людина і світ Найближчі сусіди України.		Відредаговано з урахуванням викликів сьогодення

Залишається актуальним підхід до забезпечення варіативності навчально-методичного супроводу, тобто вчителям, педагогічним колективам надається можливість вибору НМЗ залежно від їх професійних переваг і умов навчання.

Розподіл годин на вивчення окремих тем, обсяг матеріалу планує вчитель залежно від умов онлайн/офлайн навчання. Так, онлайн навчання потребує ущільнення матеріалу щодо виконання дослідницько-пізнавальних завдань, в процесі організації краєзнавчих розвідок, подорожей – спостереження, виготовлення виробів, виконання колективних проєктів.

Конкретні рекомендації щодо організації освітнього процесу в 1-2 і 3-4 класах і використання сучасних методик і технологій в навчанні з орієнтирами для планування уроків розміщено за покликанням <https://undip.org.ua/rubric/metodrec/>.

Окремо зупинимось на рекомендаціях до **пропедевтичного ознайомлення молодших школярів з основами радіаційно-гігієнічної безпеки.**

Пропедевтичне ознайомлення з основами радіаційно-гігієнічної безпеки має на меті організувати доступне молодшим школярам пізнання елементів радіаційно-гігієнічної грамоти у тісному зв'язку з вивченням інших предметів навчального плану, насамперед, «Я досліджую світ», «Довкілля». Можливим і перспективним вважається шлях інтеграції зазначеного змісту з природознавчим і людинознавчим (вивчення тіла людини, її органів; живої і неживої природи: особливостей води, ґрунту, повітря, впливу сонячного випромінювання; спостереження за сезонними змінами в природі, участь у природоохоронних заходах у позаурочній діяльності).

Обмаль знань про можливі негативні наслідки обстеження незнайомих об'єктів, необачної поведінки в довкіллі нерідко роблять учнів потерпілими у зв'язку зі своєю необізнаністю.

Особливо це актуально зараз – в умовах безпрецедентного за своїми екологічними, медико-біологічними та морально-психологічними наслідками в умовах реалій воєнного стану, зокрема на територіях поблизу АЕС.

Підготовка зазначених матеріалів ґрунтувалась на з'ясуванні у вчителів під час онлайн-зустрічей необхідності для учнів початкових класів фактичних знань про природну і штучну радіоактивність, її джерела, вплив на живу природу, шляхи розповсюдження радіації, умови захисту від шкідливих доз опромінювання в повсякденному житті, поведінку у випадку радіаційної небезпеки. Цим питанням присвячено приведений нижче практичний матеріал.

Яке значення мають радіаційно-гігієнічні знання для людини? На жаль, вибух у Чорнобилі довів необхідність накопичувати знання про те, як врятуватись у цій ситуації; максимально знизити дію шкідливого випромінювання. Адже дуже

прості для виконання заходи можуть врятувати людину в подібних ситуаціях: закрити вікна, квартирки, не виходити на вулицю без головного убору. Є правила, звичайно, складнішого ґатунку. Але у всіх випадках, чим краще і більше знати про поведінку в небезпечній ситуації, тим більша гарантія зберегти себе і своє здоров'я.

Як молодшим школярам пояснити саме явище радіоактивності?

Звичайно, їм недоступний буде механізм поділу ядер. Але дітям важливо знати, що деякі матеріали здатні випромінювати високу енергію, яка не сприймається органами чуття людини. Ми її не бачимо, не чуємо, не відчуваємо на дотик. З малими дозами випромінювання людина часто зустрічається в своєму житті. Адже випромінює телевізор, комп'ютер, рентгенівський апарат. Але усе залежить від кількості опромінення.

Які можуть бути рекомендації для дітей в ситуаціях радіаційної небезпеки?

Що може залежати від них?

Після одержання інформації про радіаційну загрозу необхідно:

- одразу укритися в будинку. Адже стіни дерев'яного будинку послаблюють випромінювання в 2 рази, а цегляного – в 10 разів. Заглиблені сховища (підвали) ще більше знижують ризик;
- захистити квартиру(будинок) від проникнення радіоактивних частин з повітрям: закрити квартирки, щільно закрити рами і двері;
- терміново зробити запас питної води в закриті посудини, перекрити крани;
- допомогти батькам підготуватися до можливої евакуації: взяти з собою документи, предмети першої необхідності, запакувати ліки, мінімум білизни і одягу. Забрані речі запакувати в герметичні мішечки і скласти їх у приміщенні, яке найбільше захищене від проникнення зовнішнього забруднення (віддаленому від вікон, від дверей тощо).

Намагатися виконувати такі правила:

- використовувати в їжу лише продукти, які зберігалися в закритому приміщенні;
- уникати тривалого перебування на забрудненій території, особливо на дорозі, траві, не ходити в ліс, утриматися від купання в водоймах;
- змінити взуття коли заходиш в приміщення (брудне взуття слід залишати за дверима).

Необхідно використовувати наявні засоби захисту:

- органів дихання – прикрити рот і ніс змоченою у воді марлевою пов'язкою, рушничком або будь-якою частиною одягу;
- шкіри і волосся – прикрити будь-якими предметами одягу, головними уборами.

Кожне з наведених правил потребує окремої розмови, аргументації необхідності його дотримання. Молодшим школярам складно одразу втримати в пам'яті так багато правил. Тому з ними краще поступово ознайомлювати, моделюючи окремі ситуації.

Важливо попередити можливі випадки порушення поведінки молодших школярів у разі небезпеки: непослух, бажання бути на вулиці наперекір рекомендаціям, заважати старшим, не виконувати захисних заходів тощо. Важливо, щоб діти переконались у необхідності дисциплінованого і організованого виконання рекомендацій, які сприятимуть збереженню здоров'я.

Для закріплення одержаних уявлень можна використати проблемні завдання, запропонувати ситуації вибору. Наприклад:

- з перелічених предметів виберіть ті, які треба підготувати для можливої евакуації: іграшки, рюкзак з книгами, документи, запас консервів;
- обговоріть, чому небезпечно перебувати під дощем;
- яка вода придатна для пиття: з термосу чи з водопроводу;
- куди подіти забруднений одяг: скласти його в кімнаті, в ванній випрати, заховати в мішечок тощо.
- Чому не можна гратися іграшками, які були на вулиці.

Багато важить дотримання чистоти приміщення, де ми живемо і працюємо. Необхідне вологе прибирання, ретельне витирання пилу з меблів, підвіконь, зміна взуття. Ну і, звичайно, особиста гігієна:

- ретельно мити руки з милом перед вживання їжі;
- полоскати рот і горло перед прийманням їжі;
- часто приймати душ;
- дбати про чистоту одягу.

Як зацікавити дітей програмовим змістом? Щонайперше - забезпечити дитячу активність у процесі пізнавальної діяльності. Наприклад, встановлюючи ланцюги розповсюдження радіації, учні усвідомлено ставитимуться до можливої небезпеки, яку може приховувати їжа, пил тощо. Таких ланцюгів безліч. Варто надати можливість зобразити схеми просторового і харчового розповсюдження радіації. Для цього можна використати завдання:

• Продовж ланцюжок розповсюдження: пилок квітки – бджола –; водойма – риба –; дорога – взуття – тощо. Заохочуються довші зі переліком об'єктів забруднення ланцюжки, їх різноманітність, оригінальність думки.

Щоб досягти правильного реагування на знак «Радіаційна небезпека» з метою його впізнавання, виділення зі схожих, запам'ятання, розуміння важливості, необхідно роз'яснити, що він означає. Жовтогарячий колір привертає до себе увагу. Три пелюстки знаку означають випромінювання.

Учням можна запропонувати завдання: серед дорожніх знаків розпізнати знак «радіаційна небезпека», визначити лише йому властиві ознаки, змалювати в зошит, і розповісти, як діяти, коли побачиш цей знак.

Для кращої орієнтації в темі учні можуть розв'язати ситуації вибору:

- Біля лісу ти побачив/побачила знак «Радіаційна небезпека». Твої дії: обійдеш його збоку і заглибишся в ліс чи повернеш в протилежний бік?

- Випав біли-білий сніг. Менша сестричка захотіла попробувати його на смак. Що ти їй порадиш?
- Діти сперечалися: де пил може бути радіоактивним у разі повідомлення про радіаційну небезпеку: на вулиці чи в кімнаті?

Реалізуючи в той чи інший спосіб наведені рекомендації, важливо їх конкретизувати, наблизити до потреб учнів, умов їхнього проживання.